

Список використаних джерел:

1. Єпіхіна Д. Техніка та технологія монументального розпису у сучасному міському середовищі. 2015.
2. Єфімова А. Художні практики в урбаністичних просторах кінця ХХ – початку ХХІ століття (досвід Західної України): дис. ... канд. мистецтвознав.: 17.00.05. Львів, 2017. 329 с.
3. Котляр Е. Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті. Харків: Харківський художньо-промисловий інститут, 1999.
4. Швець О.А., Коломієць Д.І., Бабчук Ю.М. Синтез мистецтва і дизайну. *Мистецтво в культурі сучасності: теорія та практика навчання*. 2024. Вип. 4. С. 8-16.

<https://doi.org/10.31652/3041-1017-SAAE-2025.1.56>

Марущак О.В., м. Вінниця
Бондар К.С., м. Вінниця
e-mail: ksanamar77@gmail.com

СИНТЕЗ МИСТЕЦЬКОЇ ТВОРЧОСТІ ТА ГРОМАДСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ АЛЛИ ГОРСЬКОЇ В УМОВАХ ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ

Анотація. У статті досліджено синтез мистецької творчості та активної громадської позиції видатної художниці-шістдесятниці Алли Горської в умовах тоталітарного режиму 1960-х років. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю відновлення історичної справедливості та розуміння ролі інтелігенції у критичні історичні періоди. Проаналізовано механізм взаємодії художніх практик та активної суспільно-політичної позиції мисткині, демонструючи, як її нонконформістська творчість стала формою опору, а громадянська позиція – джерелом її художніх творів. Досліджено використання Горською монументального та станкового мистецтва, зокрема мозаїк, і психологічних портретів шістдесятників, як кодованої мови опору та засобу національного самоствердження. Підкреслено, що життя, творчість і громадська позиція А. Горської перетворили її на символ нескореності та боротьби за українську культуру, а її спадщина має виняткове значення для формування національної пам'яті та подальших мистецьких новацій.

Ключові слова: Алла Горська, шістдесятництво, дисидентський рух, нонконформізм, тоталітарний режим, монументальне мистецтво, опір.

Annotation. The article explores the synthesis of artistic creativity and active public position of the outstanding artist of the sixties Alla Horskа in the conditions of the totalitarian regime of the 1960s. The relevance of the study is due to the need to restore historical justice and understand the role of the intelligentsia in critical historical periods. The mechanism of interaction between artistic practices and the active socio-political position of the artist is analyzed, demonstrating how her nonconformist creativity became a form of resistance, and her civic position was the source of her artistic works. The use of monumental and easel art by Horskа, in particular mosaics, and psychological portraits of the sixties, as a coded language of resistance and a means of national self-affirmation is investigated. It is emphasized that the life, creativity and public position of A. Horskа turned her into a symbol of indomitability and the struggle for Ukrainian culture, and her legacy is of exceptional importance for the formation of national memory and further artistic innovations.

Keywords: Alla Horskа, sixties, dissident movement, nonconformism, totalitarian regime, monumental art, resistance.

Дослідження творчості та громадської позиції Алли Горської є необхідним та актуальним нині з низки причин. Вони охоплюють як історичний контекст, так і сучасні процеси національно-культурного відродження нашої нації. Постає художниці є важливим елементом у відновленні історичної справедливості та розумінні українського шістдесятництва, а також у формуванні національної пам'яті. Її життя – це яскравий приклад того, як мистецтво перетворюється у форму політичної дії та засіб боротьби за свободу слова і думки. Це також є цінним для розуміння ролі інтелігенції у критичні історичні періоди, наприклад таких, як зараз.

Об'єктом дослідження є творча спадщина та суспільно-політична діяльність Алли Горської в умовах українського шістдесятництва та дисидентського руху.

Предметом дослідження є синтез нонконформістської творчості та громадської позиції Алли Горської як механізм для формування опору тоталітарному режимові в 1960-х рр.

Мета дослідження полягає у тому, щоб проаналізувати та розкрити механізм взаємодії художніх практик та активної громадської позиції художниці-шістдесятниці Алли Горської; продемонструвати, як її творчість стала формою опору, а суспільно-політична позиція – джерелом і змістом її художніх творів.

Завданням дослідження є систематизація та аналіз основних робіт Алли Горської у контексті їх ідейного та символічного змісту, виокремлення елементів, котрі відображають національну свідомість і критику існуючого режиму.

Алла Горська є однією із найвизначніших постатей українського шістдесятництва. Вона активно відстоювала права репресованих і допомагала тим, хто повертався із заслань. Мала активну та чітку соціально-політичну позицію, яку відстоювала, не відступаючи ні на мить. Її творчість, наповнена живими образами, емоційністю та енергією, що дуже контрастувало з соцреалізмом. Мисткиня створювала мозаїки, у яких поєднувала українські традиції з сучасними модерністськими формами. Дуже часто працювала саме на українські тематики та не сприймала обмежень у творчості, свободі слова та думки. Алла Горська відмовилась від однотипних і сірих канонів соцреалізму й розвивала свій власний характерний стиль та досліджувала напрям – нонконформізм, залишивши по собі чималий творчий спадок, який показує усю силу мистецтва, як форми супротиву режимові.

Окрім цього, разом із Василем Симоненком, Лесем Танюком, Іваном Світличним та іншими представниками шістдесятників створили Клуб творчої молоді (КТМ), що мав назву «Сучасник». Вони організували публічні Шевченківські свята. Це згодом перетворилось на традицію, у якій брала участь патріотично налаштована молодь. Також Алла Горська брала участь в організації різних літературно-мистецьких вечорів, Шевченківських свят та організації виставок [3].

З 1960-х років Алла Горська зосереджує свою увагу на монументальних роботах, в яких національні форми найбільше виражені. Їй належать численні мозаїчні панно, а саме: «Жінка-птаха», «Дорогоцінність», «Дерево металурга», «Боривітер», «Вітер» [1].

Алла Горська виконувала свої роботи у напрямі «нонконформізм», що є дуже характерним, адже він означає активне неприйняття загальноприйнятого ладу, норм, цінностей або правил. Її громадська позиція та творчість є проявом цього напрямку в контексті тоталітарного режиму. Саме через цю позицію її було виключено зі Спілки художників України.

Художниця усе своє життя протистояла тоталітаризму. Незважаючи на те, що виросла у зросійщеній сім'ї, спілкувалася українською. Боролася за збереження пам'яті жертв сталінських репресій та терору. Займалася пошуком власного, більш експресивного та емоційного стилю, відійшовши від соцреалізму. У своїй творчості використовувала українські національні мотиви.

У своїй боротьбі з тоталітаризмом, мисткиня також займалась правозахисною діяльністю. Разом з іншими членами КТМ вона відстоювала права репресованих. У 1965 р. Україну сколихнула нова хвиля арештів. Художниця не стала мовчати і тому написала заяву прокуророві УРСР, де засуджувала ці дії, вважаючи їх несправедливими.

«Горська була однією з перших, хто підписував усі документи проти переслідувань і репресій. Вона писала листи політ'язням, підтримувала їх на засланнях, а також зустрічала й допомагала тим, хто повертався з таборів. Вона дуже любила людей і прагнула їм допомогти», – розповідає про художницю шістдесятник Євген Сверстюк [4].

У 1962 р. художниця разом з іншими митцями-шістдесятниками Василем Симоненком і Лесем Танюком розкрили один з найбільших злочинів тоталітарного режиму. Молоді

активісти здійснили поїздку до Биківнянського лісу, під Києвом. Там вони виявили масові поховання жертв сталінських репресій, тисячі розстріляних у 1930-1940-х рр. Вони звернулись до Київської міської ради, привернувши увагу до цієї страшної знахідки. Алла Горська, у свою чергу, організувала виставку, на якій розповіла про цей злочин.

Подібні дії не могли бути непоміченими владою. Діяльність художниці, її активна суспільно-політична позиція, захист української мови та культури зробили її однією з найяскравіших постатей українського шістдесятництва, вона стала символом супротиву та боротьби. Проте тоталітарна влада жорстко реагувала на подібні виступи. Алла Горська була під постійним наглядом КДБ, їй погрожували розправою.

Неодноразово Аллу Горську викликали на допити та проводили «профілактичні бесіди» з погрозами та попередженнями. За вітраж у Київському університеті «Шевченко. Мати» (рис. 1) її було виключено зі Співки художників України. Її роботи забороняли показувати на виставках. Театральні постановки, у яких вона брала участь як художник, проходили жорстоку цензуру та заборонялись для показу. Горську намагались максимально ізолювати від суспільства та стерти її внесок в історію.

Рис. 1. Ескіз вітража «Шевченко. Мати» для Київського університету, 1964 р.

Кульмінацією протистояння мисткині та системи стало таємниче вбивство Алли Горської 28 листопада 1970 року. Злочин залишився нерозкритим.

Під час так званої «відлиги» художники масово звертались до монументального мистецтва, Алла Горська не була виключенням. Ще з дитинства її картини відрізнялися від робіт інших дітей. Світогляд художниці докорінно відрізнявся від ідеології соціалістичного

реалізму. Головними героями її творів були звичайні люди, життя яких дуже відрізнялось від життя партійних керівників. Алла Горська свідомо використовувала монументальне мистецтво, створюючи роботи, котрі резонували з українською національною ідеєю, всупереч радянській доктрині соціалістичного реалізму [2].

Її роботи, такі як: «Шевченко. Мати», «Боривітер» (рис. 2), «Дерево життя» (рис. 3) та багато інших були сміливими експериментами, що протистояли канонам тоталітарного мистецтва. Їх визнавали ідейно ворожими та націоналістичним, тому забороняли та знищували. Водночас твори Алли Горської є символами свободи та боротьби за українську ідентичність.

Рис. 2. Мозаїка «Боривітер», ресторан «Україна», м. Маріуполь, 1967 р.

Мисткиня любила народне мистецтво, яке вражало своєю декоративністю та колірною гамою. Тому у своїх творах вона постійно використовувала автентичні техніки, зверталась до української орнаменталістики. Герої її мозаїк і вітражів зображені у стилізованому, народному вбранні, а їх пози показують усю силу та гідність, що підкреслює українську ідентичність. Таким чином, Алла Горська використовувала народну символіку, аби сказати те, що було забороненим. Вона перетворювала громадські будівлі на галереї українського підпільного мистецтва.

Окрім монументального мистецтва, Алла Горська також творила і у станковому мистецтві. У живописі та графіці художниця була сміливим новатором, який відкидав обмеження соцреалізму на користь експресії та глибокого символізму. У її живописних чи графічних творах дуже часто простежується напруга й драматизм. Вона використовувала контрасти та «ламані» форми, що емоційно підкреслює стан боротьби та надії. У якості протесту художниця часто писала портрети друзів-шістдесятників. Проте, Горська не просто відтворювала те, що бачила, вона створювала глибокі, психологічні портрети. Вони передавали внутрішню силу та незгоду з режимом. Також створення портретів переслідуваних тоталітаризмом друзів було актом солідарності та документуванням історії українського опору.

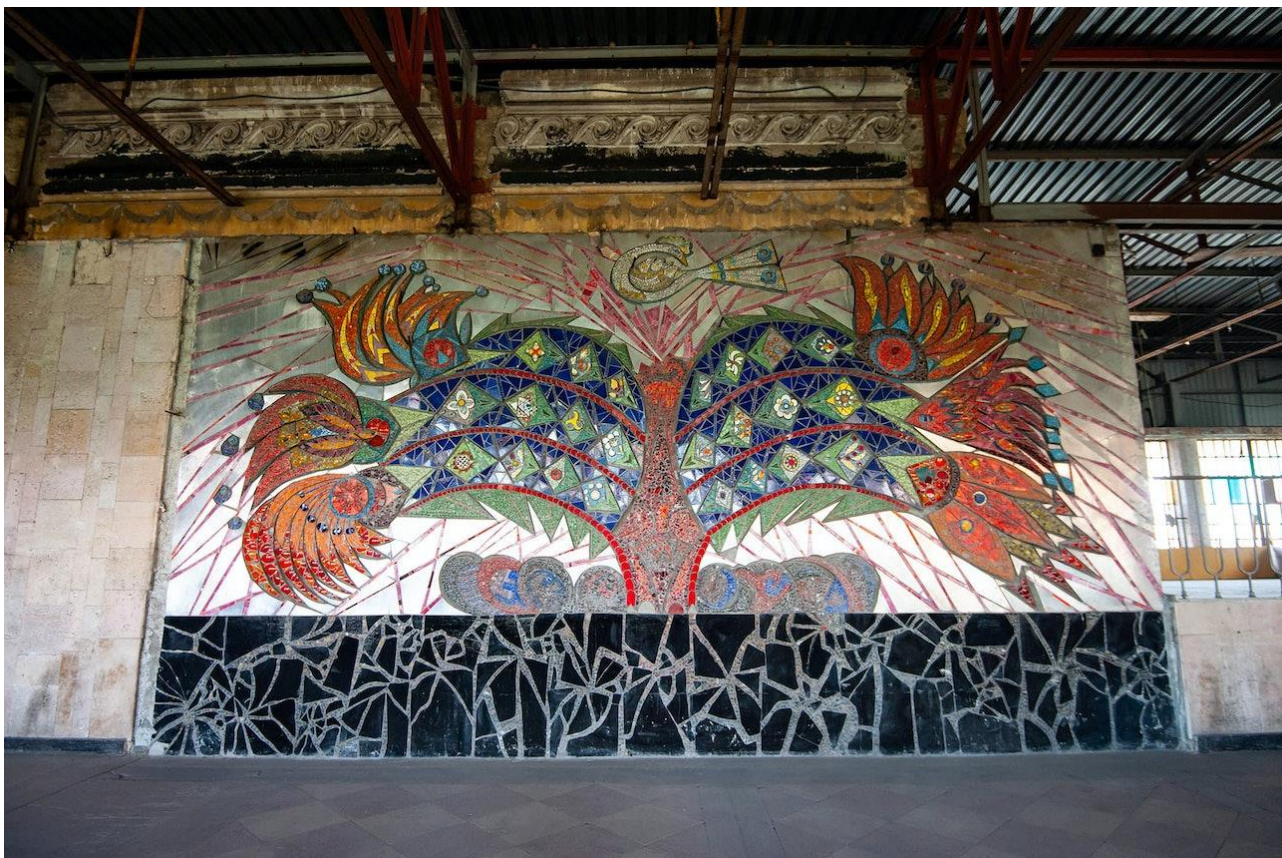

Рис. 3. Мозаїка «Дерево життя», ресторан «Україна», м. Маріуполь, 1967 р.

У станковому мистецтві Алли Горської протест виявлявся у сміливості, експресивності та глибині змісту. Також головною силою станкових творів є створення цілої галереї героїв українського культурного опору.

У цілому, творчість Алли Горської – це демонстрація того, що мистецтво здатне бути мовою опору в умовах тоталітаризму та цензури. Художниця свідомо використовувала метафори для маскуванню національних ідей під декоративно-прикладне мистецтво або етнічні мотиви, які влада не могла повністю заборонити. До прикладу такі твори, як «Дерево життя» чи «Борівітер», розповідають нам про українську ідентичність, відродження та непокору, боротьбу проти режиму.

Незважаючи на заборони, переслідування та знищення, вплив Алли Горської вийшов далеко за межі її життя та творчості. Він став каталізатором для подальшого розвитку модерністичного мистецтва України. Вона показала, як можна поєднувати сучасні модерністичні техніки з народними мотивами. Художниця своїм прикладом довела, що мистецтво – це не лише естетика, це також громадська позиція та особиста відповідальність кожного. Її творчий підхід став орієнтиром для митців наступних поколінь, що прагнули відтворити українське мистецтво.

Отже, дослідження синтезу творчості та громадської позиції Алли Горської показали їх нерозривний зв'язок. Для художниці мистецтво стало способом боротьби, кодовою правдою та інструментом національного самоствердження в умовах тоталітаризму. Її участь у розкриттях злочинів радянської влади, активна соціальна позиція відображались у її творах. Монументальні та станкові роботи, наповнені національною символікою, архаїкою та народними мотивами є формою супротиву радянській тоталітарній машині.

Творча та історична спадщина Алли Горської має виняткове значення й нині. Вона була ключовою постаттю у відродженні та встановленні національної естетики, протиставляючи експресивність, цікаві форми та колір – сірим, суворим канонам соціального реалізму.

Її громадська позиція, активна підтримка політв'язнів, участь у різноманітних громадських акціях і документація злочинів НКВС, стали фундаментом для формування дисидентського руху в Україні. Художниця показала, що інтелігенція не має права мовчати. Життя, творчий шлях та громадська позиція перетворили Аллу Горську на символ нескореності та боротьби за незалежну українську культуру та мову.

Попри великий інтерес до українського шістдесятництва та дисидентства, спадщина Алли Горської все ще має великий потенціал для вивчення, а особливо в умовах сучасності. Творчість художниці є джерелом для дослідження питань національної ідентичності, мистецьких новацій, політичного супротиву. Крім монументального мистецтва, важливо більш поглиблено вивчати її станкові твори. Особливу увагу варто приділити портретам шістдесятників. Це не просто зображення, а маніфест художниці. Алла Горська використовувала портрети, пейзажі, ескізи та ліногравюри, як особистий щоденник, де могла бути вільнішою, ніж у публічному монументальному мистецтві. Тому їх дослідження може дати розгорнутіше розуміння особистості Алли Горської. Також не менш цікавим є визначення впливу художниці на сучасний муралізм, стріт-арт та протестне мистецтво, особливо в умовах російсько-української війни.

Проте, на мою думку, найважливішим нині є саме збереження творчої спадщини Алли Горської. Створення електронного каталогу її робіт, включаючи ті, що були знищені чи пошкоджені, наприклад, такі як мозаїки в Маріуполі. Їх важливо реконструювати для збереження пам'яті про незгоду та боротьбу.

Список використаних джерел:

1. Білоус М.А. Нонконформістський рух в українському образотворчому мистецтві на прикладі творчості київських художників (1960 – поч. 1980-х рр.). Київ, 2022. 13 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/be186b14-348d-4ea0-86f2-42422279e564/content>
2. Божавель К.О. Монументальний живопис Алли Горської (1929–1970): традиції та новації. Київ, 2025. 91 с. URL: https://elib.nakkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5897/%20%20%20%20%20%20%20_%20_%20%20%20%20%20%20%20%20%20.pdf?sequence=1
3. Фургалець В. Мисткиня, яку знищила радянська влада: Алла Горська як приклад нескореного духу шістдесятництва. 2024. URL: <https://pisaninamedia.webnode.com.ua/l/mistkinya-yaku-znishchila-radyanska-vlada-alla-gorska-yak-priklad-neskorenogo-dukhu-shistdesyatnitstva/>
4. Штогрін І. Вона була «душею шістдесятництва» і її вбили. До ювілею Алли Горської. 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30171723.html>

<https://doi.org/10.31652/3041-1017-SAAE-2025.1.57>

Голінська Т.М., м. Вінниця
Фрига К.Ю., Іванова Е.В., м. Вінниця
e-mail: tgolinska71@gmail.com

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ МАНДАЛ ТА ОРНАМЕНТІВ У ДЕКОРАТИВНОМУ МИСТЕЦТВІ ІНДІЇ

Анотація. У статті досліджено функціонально-семантична роль мандал та орнаментів у декоративному мистецтві Індії. Проаналізовано історичні витoki, класифікацію орнаментів, символіку мандал, лотоса та інших рослинних мотивів, а також їх сучасне використання у мистецтві, дизайні та психотерапевтичних практиках. Зазначено, що орнаменти та мандали одночасно виконують естетичні, сакральні та психологічні функції, формуючи своєрідний культурний код Індії.

Ключові слова: мандала, орнамент, декоративне мистецтво, символіка, Індія, функціонально-семантичний аналіз, лотос, культура спадщина, арт-терапія.